

Tanulmány

Kazamér Éva

Parti Nagy Lajos *Szódalovaglás* című kötetének hangalakzatai

Abstract

In my paper I have undertaken to analyse the metaphors appearing in Lajos Parti Nagy's volume of poetry entitled *Szódalovaglás*, published in 1990. My main intention is to identify perhaps the most characteristic means of style creation used by Lajos Parti Nagy, the metaphors, as well as to examine their role in style creation. I have tried to find out the role of manipulations of phonetic forms in the process of text interpretation, the associations these might raise in the receiver, i.e. the possible style effect of these characteristic features at the different text places.

Keywords: metaphor, barbarism, adjection, detractor, immutation, transmutation, apocope, systole, syncope, aphaeresis, prothesis, ectasis, epenthesis, paragoge

1 Bevezetés

Dolgozatomban Parti Nagy Lajos stílussteremtésének egyik legfőbb eszközét: a hangalakzatokkal élést kívánom ismertetni. A hangalak módosításával létrejövő nyelvi formák a költő versesköteteinek állandóan jelen lévő, markáns elemei, amelyek nagy szerepet kapnak lírai nyelvhasználatában, erőteljesen hozzájárulnak annak újszerűségéhez, ezért elemzésük az egyéni költői stílus jellemzését segíti elő. A szerző stílári hatású alakzatainak a stílussteremtésben és a szövegértelmezés folyamatában betöltött szerepének és legfőbb funkcióinak vizsgálatára az 1990-ben megjelent *Szódalovaglás* című verseskötet művei alapján vállalkozom, mert ebben a kötetben kiugróan nagy számban fordulnak elő a vizsgált jelenségek. Amellett, hogy a költő hangalakot módosító eljárásait a retorika fő változáskategóriái és alakzattípusai szerint mutatom be, próbálok rámutatni az egyes szöveghelyeken a hangalakzatok és a szóalakzatok elhatárolásának nehézségére is, amely a Parti Nagy Lajos-i hangalakzatok legmeghatározóbb sajátosságából: a többféleképpen való értelmezhetőségből adódik.

2 A hangalakzatok retorikai-stilisztikai értelmezése

Az alakzat az antik retorikák alapfogalma, „olyan rögzített és hagyományozott nyelvi forma (szóalak, fordulat, kifejezőmód), amelynek a felhasználása hatásosabbá teszi a stílust, illetve a közlést. Ilyenformán egyszerre szerkezet (forma) és művelet (funkcionálás). [...] a beszélő kommunikációs célból eltér a megszokott, normatívnak tekintett nyelvi formáktól, és ez az új

struktúra beépül a beszélő tudatába, majd retorikai jelenségként kategorizálódik” (Szathmári 2011). Szathmári István az alakzatok kapcsán arra figyelmeztet, hogy ne csupán díszítő elemként tekintsünk rájuk – mint ahogy az a klasszikus retorikára jellemző volt –, „ugyanis a teljes megértést, a teljes közlést szolgálják: számolhatunk a díszítón kívül az alakzatok érvelő, a legkülönbözőbb érzelmeket keltő, megjelenítő erőt képviselő, a pontosságot fokozó stb. funkciójával” (2011).

Az ókori retorikák a hangalakzat fogalmát nem ismerték, ennek ellenére a jelenségre való utalások felfedezhetők egyes írásokban. Arisztotelész szerint a nyelv kiválósága a világos, de nem közönséges beszédben mutatkozik meg. A kifejezés akkor lesz választékos és emelkedett, ha a mindennapi nyelvhasználat közhasználatú szavai közé különleges, szokatlan, akár megváltoztatott formájú szóalakok kerülnek. A görög tudós és filozófus a hangalakzat fogalmának megnevezése nélkül a szokatlanság kapcsán olyan jellemzőket említ, mint „a megnyújtások, a rövidítések és a szavak megváltoztatása. Azáltal ugyanis, hogy másképpen hangzik, mint a mindennapi beszéd, a kifejezés szokatlanná lesz, elválk a közönségestől, viszont azáltal, hogy a megszokotthoz kapcsolódik, világos is marad” (1994: 42). Arisztotelész tehát a jelenséget a mindennapi nyelvhasználattól való eltérésként írja le, egyúttal a megváltoztatott szavak stílusértékére, illetve a jó értelemben vett szokatlanságukra hívja fel a figyelmet. Poétikájában mértéktartó használatukra is int, jelezve: az eljárás eltúlzása nevetségessé teheti a szöveget (42).

Az antikvitásban Quintilianus *Szónoklattanában* elsőként tett különbséget a hangok elvétele által létrejövő barbarizmusok, vagyis a hibák és az alakzatnak tekinthető stíluserevények között. Szerinte „az a hiba, amelynek rengeteg példája ismert, és mindenki meg is tudja magának alkotni úgy, hogy egy tetszőleges szóhoz hozzátold egy betűt vagy egy szótagot, vagy elvesz belőle, vagy felcseréli ezeket, vagy nem a megfelelő helyre helyezi őket [...] a költők esetében ezek bocsánatos, sőt dicsérendő dolgok” (2008: 95). A római rétor nemcsak az írásművekben, hanem a beszédben is vizsgálta a barbarizmusokat. A beszédben megesett ejtéshibák kapcsán (rövid szótag megnyúlása, hosszú szótag megrövidülése) szintén megjegyzi, hogy ezeket „a költészeten kívül nem fogadnád el, de a költészetben nem kell őket hibának tekinteni” (96). Annak a vélekedésének is hangot ad, hogy „minden efféle alakzat hiba lenne, ha nem szándékosan keresnék, hanem csak elkövetnék őket” (596). Vagyis a barbarizmusoknak tekinthető írás- és ejtésbeli tévesztések, nyelvi hibák és a stílusértékű alakzatok között a kifejezést létrehozó szándék, illetve annak hiánya alapján tesz különbséget, és a hibákat a költői szövegben elfogadhatónak tartja, sőt stíluserevényként üdvözli. A klasszikus retorika szóalak szintjén érvényesülő négy művelete, a változáskategóriák Quintilianushoz köthető négyes modellje alapján a következő: a hangalakzatok négy nagy típusa különíthető el. A szóalak kibővítése (adjekció), a szóalaktól történő elvétel (detrakció), a szóalak egyes elemeinek elhagyása, majd helyettesítése (immutáció), illetve egyazon szóalak nyelvi elemeinek felcserélése, sorrendválttatása (transzmutáció).

Az adjekciós és detrakciós műveleteken belül további altípusok nevezhetők meg aszerint, hogy a módosítás a szó hangalakjának melyik részét – elejét, végét vagy a belsejét – érinti (vö. Szikszainé Nagy 2008: 259).

A klasszikus retorikában (Arisztotelész, Cicero és Quintilianus írásai alapján) kialakult szó- és gondolatalakzatok kategóriája idővel kibővült. A modern retorikai kutatások egy része míg nagyrészt megtartja az ókori felosztást, mint például Jean-Jacques Robrieux a *Rhétorique et argumentation* című (2000) munkájában, addig Heinrich Plett az alakzatok nyelvi síkok szerinti rendszerezésekor írásának *System der Figuren* című fejezetében fonológiai, morfológiai, szintaktikai, szemantikai, grafémiai, textológiai és intertextuális alakzatokat különít el (vö. 2000). A magyar szakirodalomban Fónagy Iván hang-, szó-, mondat- és gondolatalakza-

tokat (1975: 637), míg a kutatások egy másik iránya fonológiai, szintaktikai, szemantikai és pragmatikai alakzatokat tart számon (Szabó G.–Szörényi 1988: 108–157).

Az alakzatok egyik típusát a hangalakzatok képezik, amelyek „a szó hangalakjának és/vagy írásképeének olyan átalakításai a normatívhoz, azaz a megszokotthoz, a begyakorlathoz képest, amelyek a megértést alapvetően nem nehezítik, és vagy jelölő, vagy expresszív hatásúak” (Szikszainé Nagy 2007: 380).

3 A hangalakzatok Parti Nagy Lajos Szódalovaglás című kötetében

Parti Nagy Lajos a magyarországi posztmodern irodalomnak, a nyelvi fordulat utáni időszaknak az egyik jellegzetes alkotója. Az 1990-es évek elejétől költészete meghatározó részévé vált irodalmunknak. A költő lírájában a sajátos stílusjellemzők a nyelv minden szintjén megtalálhatók, a stílussteremtés több téren észlelhető: meglepő hangalakzatok, sajátos szóalkotás-módok, szóképzések, egyedi kontaminációk, igekötők és idegen szavak szokatlan, különös használata, a kölcsönzött vagy alludált szöveghelyek morfológiai jellemzőinek és a mondat-szerkezetnek a megváltoztatása, transztextuális kapcsolatok jellemzik a műveket. A nyelv mindennapi, már megszokott elemeinek és az irodalom ismert verssorainak a torzításával, a szavak „összemosásával”, logikailag nehezen vagy egyáltalán nem értelmezhető szóösszetételek megalkotásával, a helyesírásban rejlő játéklehetőségek kiaknázásával teremt egyedi stílust a költő.

Parti Nagy Lajos nyelvhasználatára leginkább az olyan alakváltozatok létrehozása jellemző, amelyek a hangalakot különbözőképpen módosító műveletek révén teremtik meg, azaz az olvasó szövegértelmezésétől függ, hogy az adott szó módosítását milyen hangalakzatként fogja fel. Ez a jelenség mutatkozik meg az alábbi szöveghelyen:

ahol a pléden áfony
*virágozik macska **nyáfog***
a lopózni egyre beljebb
hogyan orcád sem jegelhedd

Az idézetben lévő *nyáfog* szóalakot Németh Zoltán hangzónyújtásként értelmezi, mert szerinte a költő a *nyafog* szóban nyújtotta meg a magánhangzót (2006: 70). Ugyanakkor Domonkosi Ágnes felhívja a figyelmünket arra, hogy ez a forma immutációként is magyarázható, ha kiindulási szónak a *nyávog* alakot tekintjük (2008: 9). Mindkét értelmezés helytálló lehet, a szöveggörnyezet egyiket sem zárja ki.

A következő vers hangalakzata szintén többféle művelet által hozható létre:

egy fej krizantém jól bedauerol
***mallarné** ül egy rósás búra alatt*
szemére húzott nőklapjával ül ott
***mallarné** szigorú vágott virág*

A *mallarné* szóalak egyrészt tekinthető a *Mallárné* asszonynévképzős alapalakból kiindulva hangrövidítéses hangalakzatnak, másrészt viszont szinte elkerülhetetlen, hogy a befogadó ne asszociáljon a 19. század egyik híres szimbolista költőjére, Stéphane Mallarmé-ra, ebben az esetben viszont a *Mallarmé* alakhoz viszonyítva Parti Nagy betűhelyettesítéssel élt, azaz immutáción alapuló hangalakzatot hozott létre. Bár a szöveggörnyezet az első értelmezést támogatja meg leginkább, mégis az adott szóalak evokatív formaként összevető gondolko-

dásra készíti a befogadót, így nem zárható ki teljes mértékben a *mallarné* szóalak második értelmezése sem.

A hangalakzatok közül az immutációs alakzatok azonosíthatók leggyakrabban a *Szódalovaglás* című kötetben. Betűelhagyással él ekkor a költő, a hiányt pedig hozzátoldással pótolja a szóalakban, vagyis betűhelyettesítést hajt végre. Ugyanakkor a következő példákból kitetszik, hogy ezek a szóalakok az értelmezéstől függően jellemzően többféleképpen is magyarázhatók: a **forgológás** belül egyre belül – immutációs hangalakzat (forgolódás → forgológás) vagy hapax legomenon szóösszetétel (forgó + lógás); **Hattyúhadháza** – hapax legomenon szóösszetétel (hattyúhad + háza) vagy szóalakok hangzásbeli hasonlóságán alapuló játék (Hajdúhadház). Az ilyen módon megalkotott szavak nagyon figyelemfelkeltők, mert „közhelelyekből, közmondásokból, a mindennapi nyelv állandósult, kiürült fordulataiból építkeznek, torzítják és bővítik a jelentéseket” (Németh 2006: 68). A hangalakzatok jelentéssűrítő funkciója hangsúlyozódik a következő idézetekben:

*ezen a napsütötte tér
 nyesett szövegeinkbe hány „n”
 kis vers a tapsütöttekért
 totyognak apró félkövér
 nehányat szállnak valahányan
 kis vers a tapsütöttekért*

*

*már félek féldelek
 arcunk lebontja este van
 odakocant a lógó fagyos éghez
 és lassú tócsa
 sírós heges alumíniumhang*
 a rádióból
 arcunk lebontja este van
 már félek féldelek*

A nyelvi elemekkel való játék hívta életre az első szöveghelyen lévő egyedi szót. A költő a vers elején jelzi, hogy a *napsütötte* szóban melyik betűt fogja kicserélni (*nyesett szövegeinkbe hány „n”*). Immutáción alapuló módszerrel létrehozza a *tapsütötte* szót, amely szélesre tárja a versben az asszociációs lehetőségeket. A szövegértelmezés során a befogadó gondolhat a tapsolásnak, azaz mint elismerésnek a nem mindig őszinte voltára, illetve arra, hogy a tapsolás olykor a közönség nem pozitív, hanem negatív véleményét fejezi ki (taps ütötte).

A második idézetben a költő az immutációs alakzatot úgy alkotta meg, hogy a *t* hangot cserélte ki annak zöngés párjára, a *d*-re. Értelmezésünktől függően azonban gondolhatunk arra is, hogy a *féldelek* szó a hapax legomenon képzéssel létrejövő *féldegélek* forma detrakciós módszeren alapuló megrövidítése. Ugyanakkor a szöveggörnyezet alapján elsősorban talán mégis a *féltelek* szót véljük felfedezni a *féldelek* alakban, mert a versben a T/1. személyű birtokos személyjeles főnév (*arcunk*) megtámogatja azt a feltételezést, hogy a lírai én feltételezhetően a társához szól, azaz a féltés fogalmazódik meg a *féldelek* szóalakban: már félek (én) féld/telek (téged).

A hangalaki módosulásokként magyarázott Parti Nagy Lajos-i eljárások egy része értelmezhető akár teljes szóalakok cseréjeként is, mert immutáción alapuló műveletei gyakran nyelvünkben már eleve adott, létező szavakat eredményeznek (*fáj > fűj, ás > is, süss > plüss*). Ezek a szavak hangalakzatoknak is tekinthetők, mert a befogadó az állandósult szókapcsolatok, közmondások ismerete alapján a szöveggörnyezethez képest értelmezi őket a szó hangalakján végbement immutációs eljárások eredményeként. Parti Nagy kreatív nyelvhasználatának ez a módja tükröződik a következő idézetekben:

úgy fúj a szívem mint a szél
igen egy slampos kép ez
micsoda pumpa és erdő
odafúj a szél a szívhez

A *fúj* szó a *fáj* szóból jött létre immutációval, mert a költő az *úgy fáj a szívem* állandósult kifejezést emelte be versébe, kapcsolatot teremtve régi és új közt, így új jelentéslehetőséget idéz a befogadói tudatba: a teljes szerkezetű hasonlatban a tárgyi és képi elem közötti hasonlítást a *fúj* ige motiválja, azaz az állandósult szókapcsolat képzetköre felfrissül a *szél* képzetének beépítésével, miközben az eredeti frazéma is alakítja a jelentéstulajdonítást.

A következő műben a kölcsönzött szövegrész egy közmondás majdnem szó szerinti átvétele:

négysorosok asztalcsapás
a lágypontra felé mocorog a hólé
aki magának vermet is
és a rózsza ügyis a vallatóké

Az előző idézethez hasonlóan Parti Nagy ebben a versben is az immutációs módszer szerinti betűhelyettesítést (*ás > is*) ismert szövegrészleten hajtja végre, mert az *Aki másnak vermet ás, maga esik bele* közmondásra gondol a befogadó. A költő ugyanakkor – a posztmodern technikának megfelelően – a vendégszöveget átértelmezi, ezáltal egyrészt valamilyen mértékben irányítja, vezeti is az olvasó gondolatait, egyszersmind teret enged a befogadó másféle értelmezéseinek is.

Nemcsak szépirodalmi szövegekre alludálnak a posztmodern szerzők, hanem meséből, találós kérdésekből is kölcsönöznek vendégszövegeket. Az adott szövegre való rájátszás pedig értelmezésünktől függően lehet komoly vagy akár játékos hangvételi, ezt mutatja a következő átírás is:

oly szép mint pulton át
a porcelán halottak
mosajognak
plüss fel nap
ó paul celan

Parti Nagy Lajos ebben a művében az immutációs hangalakzat létrehozásakor versében a magyar népköltészet írott gyöngyszemei közül a *Süss fel nap* kezdetű népdalra alludál. A gyermekkorunkból igen jól ismert felszólításban a *süss* ige elején hajtott végre betűcserét. A változtatást követően a szövegértelmezés során arra is gondolhatunk, hogy a szöveg megőrizte eredeti, játékos hangvételét, mert a *plüss* szó hallatán a gyerekek kedvelt játékaira, a plüssfigurákra könnyen asszociálhatunk. Ugyanakkor kicsit jobban elvonatkoztatva a szó szerinti jelentéstől, a szöveggörnyezetből esetleg arra is következtethetünk (halottakról lévén szó), hogy a *plüss fel nap* felszólításban a *plüss* szó metaforikusan a halotti szemfedőt jelöli. Ebben az esetben a hangalakot módosító eljárás eredményeként groteszk, bizarr formában jelennek meg előttünk a túlvilágról *pulton át* (síron át? koporsón át?) *mosajgó porcelán halottak*, akik élete felett már sosem süthet fel a nap. Ezt az elgondolást támogathatja meg a nagyon kifejező *mosajgó* egyszeri neologizmus, amely egyetlen szóalakban ötvözi a mosolygást és a sajgást, ezért önmagában ez a szóalak is groteszk hatást keltő.

Bármely útját is választja a befogadó a jelentésképzésnek, az biztosan állítható, hogy a kontextusnak jelentésadó és stílusmeghatározó szerepe van a hangalakzatok értelmezésekor.

Parti Nagy Lajos költészetére nagymértékben jellemzők a detrakciós alakzatok is, azaz a betű vagy a szótag elhagyásával létrehozott új formák. A szavak esztétikai hatásának a változtatásával az író megakasztja olvasójának figyelmét, folyamatosan a szójelentések újragondolására késztet. A hangokkal végzett műveletek révén létrejövő szavak lehetnek jelentésesek is, ugyanakkor csupán különböző asszociációkat keltők is.

Apokopéval, azaz az adott szóalak végéről nyelvi elemek elhagyásával Parti Nagy Lajos több esetben is él. Megvalósulását mutatják például a következő formák: *a híradó alatt már kipiros / nyúzott vászon és nyúzott kópia; húsz deka párizs késő délután; dalos pacsirt; vállát az ősz előreejti, kidörzs lilájuk udvaruk.*

Érdekes az apokopés formákat szövegekörnyezetükben vizsgálni:

*olyan egy sohaszépen
oly tejbeluk az égben
a legfehér madárra
leszakad a dalárda
olyan sohapapírgyár
a legfehér kapirgál
nem rácsa változik
hogyan rácsodálkozik*

*

*ez a papír egy könnyű lágy
és látod látod öngyullad
olykor magától könnybe láb
legördül kicsi göngyöleg
dundi nagyító*

Az apokopén alapuló műveletnek a nyelv alakíthatóságát megmutató, különleges jelentéslehetőségeket felvillantó funkcióján túl más szerepe is lehet, mégpedig az, hogy az így létrehozott új szóalak harmonizáljon a vers ritmikái, rímelési jellemzőivel. Az első idézetben a megszbott szótagszám miatt hagyhatta el a költő a felsőfokú melléknév egyik jelét (-bb), így a *legfehérebb* szó *legfehér* szóalakká rövidült, ugyanakkor a befogadó ezt analogikus úton könnyen ki tudja egészíteni.

Hasonló okok miatt válik a *könnybe lábad* frazéma is *könnybe láb* szintagmává. Ebben az esetben a rímkényszer is közrejátszik a szó megrövidítésében (*lágý – láb*). Az elhagyás miatt a detrakciós művelet minden esetben figyelemfelkeltően hat az olvasóra.

Hangrövidítésre, azaz a hosszú magánhangzó megrövidítésére gyakran figyelhetünk fel különböző irodalmi művekben. A költők a szó elején, közepén vagy a végén egyaránt érvényesíthetik ezt, különösen akkor, ha a vers metrikai jellemzői megkövetelik. A szisztolék jellemző hangalakzatai Parti Nagy Lajos költészetének, így a *Szóadalovaglás* című kötetben is több esetben előfordulnak. Ezek a szóalakok legtöbbször egyféle retorikai művelet révén jönnek létre, ekkor szövegbe épülésük egyéb jelentéslehetőségekkel való kapcsolódásra nem ad lehetőséget: *mint fűnyiró e szálirányu kertet; negyedkörívnyi lassu bogni; könnyü fehér habot ad égés ellen; az égből rézsavanyuság; csak az világitott; szerelmeidből majd előhivod; hat tonna csipkés combu nő.*

Hangzórövidítő szisztolé figyelhető meg a következő idézetben:

*betelik ez a locska nyár nehány
vzihullámmá felpuffadt szonettel
szavatos víz ez konzerv óceán
az éle vág ha kezét mos az ember
manus manum lavor szeretsz-e mondd?*

Az idézetben lévő detrakción alapuló *vizihullám* változtatás nem hat ki nagymértékben a jelentésre, mert a szöveggörnyezet kizárja, hogy az értelmező a *vizi* szóra asszociáljon, amely némely kártyajátékban az első tétet jelenti (ÉKsz.² 1479). Az átalakítás ebben az esetben valószínűleg csak a nyelv szabad formálására hívja fel az olvasó figyelmét, olyan módon, hogy a helyesírás előírásait figyelmen kívül hagyja az író. A hangrövidülés ténye mellett érdekes lehet a befogadó számára az is, ahogyan a költő a szó jelentéseivel játszik, hiszen a kontextus (*felpuffadt*) akaratlanul is előhívja a jelentéstulajdonítás során a *vízihulla* fogalmát. Ilyen értelemben a *vízihulla* szóalak az *-m* birtokos személyjellel kiegészülve egészen bizarr hatást válthat ki.

A hosszú magánhangzó megrövidítése ugyanakkor kihathat az adott szöveghely grammatikai és szemantikai jellemzőire is, ekképpen kedvezve a többértelműségnek:

lönchúsvidéket dobozol az elme
*mint hűdőszekevény tompa kis **sohaj***
én se leszek többet az úristen bérkocsiszírja
mézes kökényem fürtös hónaalj

A hangrövidülés következtében kialakuló új szóalak: a *sohaj* megváltoztathatja az értelmezői folyamatot. A hangalaknak ez a módosítása alkalmi asszociációkat kelthet, mert a befogadó értelmezésében összerosódhat a *sóhaj* főnév a *soha* időhatározó-szó képzetével. Ezáltal az új *sohaj* szóalak különös utat nyithat különböző szövegértelmezéseknek. A sóhajtás egyben rezignáltságot is sugall, amelyet az új szóalak szöveggörnyezete is érzékeltet: *tompa kis sohaj*.

Szinkópa, a szó belsejéből hang/betű elhagyásával létrejött hangalakzat Parti Nagy Lajos kötetében például a következő szöveghelyeken olvasható:

***szájharmónia** smarni borssal sok kenyér*
áll mint a macskák
az isten lehozza a szemetet a harmadikról
bele kell fűjni eléd tartja
bele kell fűjni
sárgás szájharmónia ez a város
belefűjni ráharapni
és futni futni

*

szemedből kiáll a kanál
alpakkán nézel szótlánul
***megkönnyülsz** hunyorgó peremén*
szívárványt bennünk ki emel
a motozás mint pauszpapír
zörög törekszép dolgain
hogy így megszüftelnőttödött

A *szájharmónia* és *megkönnyülsz* szavakban a szinkópa nemcsak a meghökkentést és a játékoságot szolgálja, hanem új, a szöveggörnyezetből világosan magyarázható értelmezésekre is rávezet. A *szájharmónia* egyedi szóösszetételként is értelmezhető, a szöveggörnyezet (*bele kell fűjni*) viszont arra is enged következtetni, hogy detrakciós művelettel létrejövő szinkópaként is magyarázható, melyet a *k* betű elhagyásával alkotott meg a szerző a *szájharmonika* szóból. Parti Nagy Lajos nyelvi leleményességének tudható be, hogy ez a csekély változtatás elegendő volt ahhoz, hogy „a régi szó új szemantikai mezőt idézzon fel a befogadói tudatban” (Thomka 1993: 97).

A *megkönnyülsz* szó szinkópás megoldással keletkezhetett a *megkönnyebbülsz* szóalakból, ugyanakkor a *könnyez*, *megkönnyez* szavak különös képzéseként is elképzelhető, vagyis ez a

nyelvi forma is többféle művelet révén magyarázható. Új szavában Parti Nagy Lajos a két jelentéslehetőség egybemosásával bravúrosan, mégis finom egyszerűséggel érzékelteti a sírás könnyebbitő, felszabadító hatását.

Aferézisről beszélünk abban az esetben, ha az író a szó elejéről hagy el hangokat/betűket. Az aferéziseket eredményező átalakítások többnyire nem zavarók, a szövegkörnyezet segítségével könnyen asszociálhatunk az eredeti szavakra. Parti Nagy Lajos a *Szóadalovaglás* című kötetében a köznyelvben is használatos aferéziseken kívül (pl. *hát = tehát, hol = ahol, mely = amely*) nem teremt igazán egyéni aferézist, különben ez az egyik általa legkevésbé alkalmazott művelet:

*Fölnéz, amint a port nyeli, mozdulna már **acskó** vizér', de mire körbespricceli, serényebb öntözők locsolnak [...]*

Az idézetben lévő detrakciós alakzat csupán egyetlen hangot mellőz, és ezáltal jön létre a szövegkörnyezetből egyértelműen kikövetkeztethető *zacskó* szóból az *acskó* forma. Mindazonáltal az *acskó* alak is ismert, különböző tájegységek még napjainkban is használják így a köznyelvi *zacskó* szót (ÚMTsz. 5. 782–783). A *zacskó* forma a *zsák* főnévből keletkezett kicsinyítő képzővel (-*csó*), majd a *szakcsó* alakból *kcs* > *csk* hangátvetéssel jött létre a *zacskó* forma, amely téves szóhatáreltolódással fejlődött, a névelő *z* hangját vonta magához a főnév (TESz. 3. 1182). A befogadó stíluskompetenciájától tehetjük függővé, hogy az *acskó* szó használatát stiláris sajátásként értékeljük-e. Ennek a detrakción alapuló műveletnek a feltételezett funkciója lehet – a szó hangulatkeltő hatása révén – az archaizálás.

A *Szóadalovaglás* című kötetben a hozzátoldásos műveletek által létrejövő szavak között vannak olyanok, amelyek egyedi jelentést rejtenek magukban, viszont az adjekcióval létrejövő szavaknak egy másik csoportja csak „szokásos ejtészváltozatokat ír le, vagyis csupán az írásképhez viszonyítva tekinthető alakzatnak” (Domonkosi 2008: 8):

ahogy kinézed a rohadt időt
ahogyan sarkig nyithatod
***zárvák** vagyunk **zárvák** vagyok*

*

fülbevaló csillagokat kever is még
a mondat mozdulatod még
*szél a ví **glepedőre** leszáll még*
hogy hol mennyire hál meg

Újonnan teremtett *zárvák* szavában a költő különböző fogalmakat kapcsol össze: az *árvák* szót protézis révén egészítette ki, azaz a szó elejét kibővítette egy *z* betűvel, ilyen módon szorososan összekapcsolta az árvaság és a bezártság képzetét. Ezenkívül a szóalak a hanyag ejtismódot is felidézheti az olvasó számára. Míg az első idézetben arra láttunk példát, hogy az író hogyan hoz létre olyan szót, amelyben különböző jelentések összegződnek, addig a másodikban található *glepedő* alakban a hozzátoldás által legfőképp csak a szó esztétikuma változik meg, az adjekciós művelet célja a hanyag ejtismód érzékeltetése lehet. Egyúttal a költő olyan kontextust is teremt a szónak – köztük a jelentésmódosító hangzórövidítő szisztoléval (*szél – szel*) –, amely megnehezíti a jelentésadást, mert a szó eleji *g* egyrészt tekinthető a *víg* szó utolsó betűjeként, amely a *lepedőre* szó elejéhez tapadt, ebben az esetben csak az írásképpen mutatkozik meg a változtatás (= *szél a víg lepedőre leszáll még*). Másrészt a *glepedőt* megelőző szavakat olvasva (*szél a ví*) könnyen felidéződhet előttünk a közismert francia szólás (*C'est la vie*), ezért közel sem egyértelmű, hogy szóhatáreltolódásról van szó, vagyis a szöveghely többféleképpen értelmezhető.

Hangzónyújtással, ektázissal, azaz a magán- és mássalhangzó-nyújtás műveletével él a beszélő akkor, amikor többletközleményt akar közvetíteni mondanivalójával, vagyis a hangzónyújtással a közlő az érzelmeire hívja fel a figyelmet, mint például a *hihhetetlen*, *bórsasztó* szavak esetében (Szikszainé Nagy 2007: 387). Parti Nagy Lajos is többször használja a hangalakzatoknak ezt a típusát a *Szóadalovaglás* című kötetben, például: *szemére húzott nőklapjával űl ott; puff kapok a szemembe egy pecsétet pedig éppen kacsintottam volna*. Ezeket a szavakat legtöbbször a nyelv alakíthatóságának játékos bizonyítékaiként, a jelentésképzés újfajta módjaira rámutató hangalakzatokként kell értelmeznünk, mint a következő szövegrészekben is:

*lehullik minden szilva véled
mondom magamnak önhazúg
ha átéled már túl is éled
vizét és szappanyát elétedd
s az égő fülkagylóba zúg
ön is a nagy októberé lett*

*

*egészében nehéz nagy évszak
naponta kellék felemelni
talán begörbül úgy idő amint tér
„hol pónilovak és ahol kutyús”*

*

*a foszló plázsmelemben
heverni elmeredten
ahol a barna pótyös
katicák rajja kőröz*

Az első idézetben a költő az *önhazug* szóban nyújtotta meg az *u* hangot. Az így létrejövő új nyelvi forma, az *önhazúg* a *zúg* igével tiszta rímet alkot. De mert a Parti Nagy Lajos-i stílus egyik jellegadó sajátossága a szóalakok többféleképpen való értelmezhetősége, az *önhazúg* szóalak keltette másféle jelentéslehetőségek sem zárhatók ki az értelmezésből (ön hazug; ön ha zúg).

A kölyökkutya elnevezésében, a *kutyus* szóban végrehajtott hangzónyújtás (*kutyús*) irányítja a jelentéstulajdonítást, az olvasóban felidézve a gyermeki megszólítás elnyújtott, kedveskedő hangzását.

Németh Zoltán véleménye szerint a *Szóadalovaglás* című kötetben a szisztolék és az ektázisok a megtört, szétdarabolt nyelv képzetét keltik, és emellett két elkülöníthető nyelvi rétegről tanúskodnak: „A »kőröz«, »hijában« típusú barbarizmusok egy szubstandard nyelvi réteg jelentős működéséről tudósítanak már a lexika szintjén [...] ezzel szemben a »pótyös«, »íly«, »kerúbok«, »derül« egy (a Parti Nagy-korpusz kontextusában parodisztikusan) felfelé stilizált, a standard fölé emelkedni kívánó irodalmias nyelvváltozatról” (2006: 70). A *pótyös* szóalakon jól megfigyelhető, hogy egyetlen szó több pontján is érvényesülhetnek a hangalakzatokat létrehozó műveletek, hiszen ektázissal megnyúlt az *ö* magánhangzó, a *tty* kettőzött mássalhangzó pedig szisztolé következtében megrövidült.

A következő kétsoros műben alludált állandósult kifejezésen alapuló hangzónyújtást fedezhetünk fel:

*immer zu vermieten
szoba kiadó*

Az állandósult kifejezéssé vált *Szoba kiadó* szintagmában a költő megnyújtotta az *o* hangot, így sokkalta árnyaltabb lesz a befogadó jelentésképzése, hiszen értelmezésébe bevonódhat az

önálló jelentésű *szó* szavunk helyragos formája is. Külön érdekessége ennek a kétsorosnak, hogy a német nyelvű sorban a *z* betű áthelyezésével megkaphatjuk a magyar *Szoba kiadó* szerkezetet németül (Zimmer vermieten). Ezzel a két, egymással szoros kölcsönhatásban lévő bravúros művelettel Parti Nagy Lajos egészen új asszociációs teret nyit olvasói számára, mert a befogadó gondolhat az üres formaként álló *szó* fogalomnak mint hangsornak a viszonylagos voltára, amely olyan értelemben *kiadó*, hogy csak egy adott kontextusban töltődik fel jelentéssel, sőt más-más szöveghelyzetben ugyanaz a szó különböző értelmű is lehet. Emellett a *szóba* forma a szubsztandard nyelvi réteget is reprezentálhatja.

A Parti Nagy Lajos-nyelvben nemcsak a magánhangzónyújtás, hanem a mássalhangzók megkettőzése is jellemző, például a *rajja*, *pammut*, *vaggonok* szavak esetében. Ezek egy verseskönyv nyelvében, annak kontextusában „már nem azt és úgy jelentik, mint természetes közegükben – tehát a szöveg átpoetizált retorikai mozgásainak részeként funkcionálnak” (Németh 2006: 72). Ilyen értelemben a kritikus szerint Parti Nagy Lajos költői nyelvről sem helytálló rontott nyelvként beszélni, hanem poétikus, lírai nyelvként kell értelmeznünk.

Az epentézis, azaz a szó belsejébe illesztett betűkkel megalkotott szó a köznyelvi jelentésben nem tér el az alapalakétól, de mert evokatív szerepe van, ezért beszédmodokat imitálhat, érzelmeket jeleníthet meg, például: irodalmi ízű lesz az *érezem* ← *érem*; a gyermeknyelvet idézi fel a *szederet* ← *szedret*; meglepődést fejez ki a *miiit*? (Szikszainé 2007: 385). A *Szóadalovaglás* verseskötet következő szöveghelyeinek epentézisei többféleképpen való értelmezhetőségük miatt viszont nagyon különlegesek:

szívhattýúsom az olajat
fiókalgyő fiókploesti
ha már csak hó akarna esni
legyen a szívre olvadat
bekormozódom mint a hattýú
ingébe törli ujjait
 *

Könnygúny, csókfanyar, liedérc

A költő egyedi szóalkotása a *szívhattýúsom*. Ebben egy *h* betű betoldásával a szórészek által rejtett lehetőségekre irányul a figyelem, mégpedig olyan módon, hogy a *szívhattýúsom* ige kibővítésével bevonódik az értelmezésünkbe a *hattýú* főnév és mellette a már eleve adott szó-rész (*szív*) nem ige-ként, hanem főnévként való értelmezése is. Így a hapax legomenon metaforikus jelentéssűrítő szóösszetételként is magyarázható szóalak továbbképzése (*szívhattýú* → *szívhattýúsom*) meghökkentően hat.

A második idézetben lévő *liedérc* szó szintén adjekciós alakzat, a költő egy *e* betűt illeszt a szó belsejébe. Az így létrejövő szóalak magában rejt egy idegen szót is, a *lied*-et, amely németül dalt, éneket jelent, ezáltal a *liedérc* szó 'gonosz szellem' (ÉKsz.² 838) jelentése különös képzetekkel gazdagodik. Azonban a szóalak szóösszetételként is magyarázható a *lied* (*Lied*) + *érc* tagokra való felbontás alapján. A hapax legomenonnak ezt az értelmezését a kéttagú összetett szavak sorában elfoglalt helye támogathatja meg. Parti Nagy Lajos költészetére különben jellemző az idegen szavak felhasználása annak érdekében, hogy a szó jelentése árnyaltabb legyen.

A következő idézetben intertextuális epentézis figyelhető meg, vagyis az alludált szöveg-részlethez képest változott meg a szó hangalakja:

estelvésed makárhegy
egy bőrkabátnyi hűvös pohárra
cserebogár spárnga cserebogár

és zúg az holdsütésben
harisnya volnál alagútban
egy nyersselyem mosolyban
hideg az orrod van ez így

Az irodalomban jártas olvasók a *cserebogár spárga cserebogár* sort olvasva több irodalmi műre is asszociálhatnak, hiszen a híres „Cserebogár-nótának is nevezett népies műdal, a 19. század egyik legnépszerűbb dala [...] népszerűsége folyamatosan dokumentálható, s a 20. századra is jócskán átnyúlik. Nem véletlen, hogy olyan nagy számban fordul elő hivatkozás rá irodalmi művekben is, pl. Szigligeti, Petőfi, Jókai, Gárdonyi, Kosztolányi, Kaffka Margit műveiben” (Pávai 2005: 288). Parti Nagy Lajos a *sárga* szó belsejét kibővítette egy *p* betűvel, azaz adjekción alapuló hangalakzatot hozott létre. Művelete nem marad hatástalan, ugyanis elbizonytalanítja a befogadó értelemtulajdonítását, megnehezíti azt, hiszen az önálló jelentésű *spárga* szó az értelmezés során kitágítja az alludált szövegrész (*cserebogár sárga cserebogár*) jelentéstartalmát. A kontextusból az is kikövetkeztethető, hogy Parti Nagy a jól ismert dalsort Petőfi értelmezéséhez hasonlóan szintén altatódalrészsként illeszti be versébe.

Paragogé, vagyis a szó végét betűvel bővítő eljárás figyelhető meg a következő Parti Nagy Lajos-idézetekben:

Ötözve ostorlámpoá, kigyúl habkönnyű tészta [...]
Szívében térzenészet, lábában tromboá.

A *Szóadalovaglás* című kötetben az alakzatok két jól elkülöníthető nyelvi rétegről árulkodnak. Az irodalmias nyelvhasználatot idézik fel a paragogés hangalakzatok, az *ostorlámpoá*, *tromboá* szavak, hangalakjuk pedig „intertextuálisan a Halotti Beszéd »hazoá« archaizmusára is utal” (Németh 2006: 73). Irodalmiasak ezek abban az értelemben, hogy „egy felfelé stilizált, a standard fölé emelkedni kívánó irodalmias nyelvváltozatról” tudósítanak (Németh 2006: 70).

Hangátvetés kevés van a magyar nyelvben, előfordulhatnak tévesztés miatt például a gyermeki beszédben (*létra – rétra*) vagy idegen szavak ejtésekor. A transzmutációs alakzatok a *Szóadalovaglás* című kötetben sem gyakoriak, Parti Nagy Lajos azonban tudatosan él ezekkel a formákkal a szövegrészek többértelműségét okozva:

Befonja gyöngé pánik, szemén borág humánlik, jaj, vérhányt labdarózsa, barhent ruhája leng.

van utcarím van mintamondat
vakírás mámormímelő
almaborág eperfaajtó

A szövegkörnyezetből kiderül, hogy a *borág* a *bogár* szó transzmutációs hangalakzataként értendő a műben, nem pedig ’szőlővessző, venyige’ (ÉrtSz. I. 677) jelentésben, ezt az értelmezést támogatja meg a kontextus is: *szemén borág* = ’szembogarán, szembogarában’. A hapax legomenon képzéssel alkotott szóalak, a *humánlik* még tovább árnyalja a tagmondat jelentését, a *szemén borág humánlik* kifejezéssel utalva arra, hogy a szem a lélek tükre. Az író a *borág* szóalakot a kötet más helyén mint összetételi tagot (*almaborág*) szövi az alkotás szövegébe. Bár az *almaborág* esetében az értelmezéstől függően összetett szóról is beszélhetünk, melynek első tagja az *almabor* vagy *alma*, második pedig az *ág* vagy *borág*. Az így megalkotott összetett szó jelentése nehezen adható meg, hiszen csupán asszociációkat, érzéseket keltet az olvasóban.

Ezeknek a különös szószüleményeknek (és magának a *Szóadalovaglás* kötet verseinek) az értelmezhetőségéről Angyalosi Gergely így ír egyik kritikájában: „Férfiasan bevallom, hogy a

Szóadalovaglás szövegeinek mintegy kilencven százalékára van értelmezési javaslatom; tíz százalékuknak legfeljebb csak a »dallamát« vélem hallani” (1991: 42).

A bemutatott, különféle hangalakzattípusokba sorolható, ám legtöbb előfordulásukban a többértelműségnek kedvező hangalaki módosulások Parti Nagy Lajos költeményeiben nagyon gyakran halmozódnak, játékba lépnek egymással és más hangtani jelenségekkel. Bizonyos hangalakzatként értelmezett nyelvi sajátosságok stílushatása csakis a szövegegész hangzásbeli összjátékának vizsgálatával magyarázható meggyőzően:

*elfogy szívem az utolsó gitane is
a rossz a rossz kuplék kezdődnek így
előttem im felpöndörödvé párizs
hogy beledobban masamód a szív
(ő árul kis kuplékban margaréta)
mélyzölden ül az este párizson
ó láthatárom zizgő barna héja
halomba gyűl a zsírpapíroson
húsz deka párizs késő délután
aztán lassan kint itt is este lesz
tóthárpádló szomorym nyári pasztell
az ujjaimból többé nem maradsz el
kesernye szájszagomban itt leszesz
és el se fogyhatsz mint ez a gitane*

A *Szóadalovaglás* verseskötet 187., cím nélküli művére a szokatlan időkezelés, a szintaktikai és szemantikai összefüggés hiánya, a metaforikus szerkesztésmód és a hangzó formák jelentésen túli összekapcsolódása jellemző. A költemény elégikus hangnemben előbb a párizsi éjszakát láttatja (*mélyzölden ül az este párizson*), majd retrospektív módon a délutánra tekint vissza, az este közeledtére (*húsz deka párizs késő délután / aztán lassan kint itt is este lesz*), míg végül a jövőre való utalással zárul (*az ujjaimból többé nem maradsz el / itt leszesz*). A 14 soros mű formai áthallással az egyik legkötöttebb versszerkezetet idézi fel, ám a klasszikus szonett jellemzőit nem tartja meg teljesen. A strofikus tagolást mellőző alkotás két, szabályos ismétlődést mutató 11–10–11–10 szótagos quartinára és két 10–10–11, illetve 11–10–10 szótagszámú terzinára tagolható, viszont a versforma két klasszikusától, a petrarca-i és a shakespeare-i rímképlettől eltérő a mű rímélése. Hangalaki módosulásait, illetve a grammatizáltság torzításának eseteit hangalakbéli összecsengések motiválják. A *mélyzölden ül* szövegrész hangzónyújtásos hangalakzatát a *halomba gyűl* kifejezés inspirálhatta. A nyelv analógiás működése mutatkozik meg az olyan szöveghelyeken is, ahol a szabálytalan grammatikai megoldást a hasonló hangzásnak és rímelésnek való megfelelés hívja életre (*ő árul kis kuplékban margaréta [...] ó láthatárom zizgő barna héja*). A tárgyias ige vonzatát jelölő tárgyrag hiánya (árul margaréta) és a központosítás, a mondatszerű tagolás megszűnése miatt a *margaréta* szóalak a párizsi éjszaka, illetve maga a világváros metaforikus megfeleltetéseként is magyarázható (*előttem im felpöndörödvé párizs / ő árul kis kuplékban, margaréta*). Szintén a verssorok szabályos, tükörképszerű szótagszámának (10–10–11 | 11–10–10) követése magyarázhatja a *kesernye szájszagomban itt leszesz* verssornak a Biblia archaikus stílusát idéző paragógés hangalakzata. A költemény egy másik szöveghelyén a hangelhagyás miatt szintén sokrétű, metaforikus jelentéslehetőségek nyílnak meg: a *húsz deka párizs késő délután* szöveghelyen a *párizs* szóalak a *párizsi*-ből apokopés művelettel alakult hangalakzatnak tetszik a lineáris olvasás folyamatában (*halomba gyűl a zsírpapíroson / húsz deka párizs(i) késő délután*). Ugyanakkor a szövegegészről, szűkebben a *párizs* szó versbeli jelentéseiről elmondható, hogy többféleképpen értelmezhető, mert egyrészt a szokatlan sze-

mantikai társítást rejtő *előttem im felpöndörödvé párizs* és az *ül az este párizson* szöveghelyeken a városra utal, másrészt metaforikusan a cigivel is azonosítható (*elfogy szívem az utolsó gitane is /előttem im felpöndörödvé párizs*). A francia cigarettamárkának Párizssal történő metaforizációját támogathatja meg a szokatlan szótársítás (*felpöndörödvé párizs*), valamint a két verssorvég rímelve és hangzásbeli hasonlósága (*gitane is – párizs*). Tehát a *húsz deka párizs* szöveghelyen a *párizs* szó többféle értelmezése szervezi a jelentéstulajdonítást: metonimikusan a párizsi hangulatra, életérzésre (húsz deka párizs), az őt megelőző szövegrésszel összefüggésben az ennivaló mennyiségére (húsz deka párizsi), a cigarettaival való metaforizációja révén a dohányzás mértékére. Az értelemképzést a jelentésbeli eltolódások is megnehezítik: a masamód ’női kalapok, sapkák készítésével, árusításával foglalkozó nő’ a *beledobban masamód a szív* kontextusban – például az *úrimód, fenemód, csudamód* szavak analógiája miatt – szófajlag átértékelődik, a szövegkörnyezet a határozószóként való értelmezését támogatja meg. Nagyon különlegesen hat a kéttagú tulajdonnév köznevesült formájának igenévi felhasználása is: a *nyári pasztellhez tartozó tóthárpádló* hapax legomenon folyamatos melléknévi igenév Tóth Árpád költészetének jellemző vonásait – a fölfokozott magányérzetet, a melankóliát, a költő verseinek borongós hangnemét – megidézve elégikus hangulatot teremt a nyári estét leíró Parti Nagy-költeményben.

4 Összefoglalás

Vitathatatlan, hogy Parti Nagy Lajos a magyar irodalmi posztmodernség egyik legmarkánsabb képviselője. Versesköteteiben a nyelvet, mint egy „nyelvi puzzle-játék”-ot alakítja (Thomka 1993: 97), formabontó újításai a nyelv minden szintjén érvényesülnek. Ahogyan az elemzett idézetek, szövegrészletek is mutatják, a különböző hangalakzatok nagy szerepet játszanak a Parti Nagy Lajos-i új, egyéni stílus kialakításában. A költő olyan nyelvi formákat hoz így létre, amelyek korábban még nem szerepeltek nyelvhasználatunkban, nem rögzítik őket szótárak, azaz hapax legomenon szavak. A hangokkal végzett műveletek valamennyi típusa és altípusa megjelenik a *Szóadalovaglás* című verseskötetben: a költő a szóalakokban a nyelvi elemeket felcseréli, helyettesíti, átrendezi, a szavakat megrövidíti, vagy éppen kiegészíti. A hangalaki műveletekként értelmezett eljárásai néhány esetben állandósult szókapcsolatot vagy közmondást érintenek. Korábbi szépirodalmi művek ismert verssorának hanghelyettesítésen alapuló átírásával intertextuális hangalakzatokat alkot. A Parti Nagy-féle nyelvhasználatnak mégis azok a legtipikusabb, a hangalak módosításával létrejött szóalakjai, amelyek az olvasó jelentéstulajdonításától függően, az adott alakváltozatot a kontextusban értelmezve más-más retorikai művelet felől is magyarázhatók, hangalakzatokként, hapax legomenon szóösszetételként vagy akár szóképzéseként. Ezek a nyelvi jelenségek adják a költői nyelvhasználat egyik legfőbb jellegadó sajátosságát: a szöveghelyek többféleképpen való értelmezhetőségét, illetve különböző jelentéslehetőségek keveredését.

Az *Alakzatlexikon* szerint a hangalakzatok létrejöttének oka és célja többféle lehet (vö. Szikszainé Nagy 2008: 259), ezek nagyrészt a Parti Nagy Lajos-i nyelvi formákkal is szemlél-tethetők: például érzelemnyilvánítás (*Jajjj!*); különböző ejtészváltozatokhoz kötődő kiejtés (tájnyelvi ejtés: *galambdútzba béhúz a sors [...] De az, kinek erős szárnya nem megyen le al-konyattal*; gyermeki megszólalás: *hol pónilovak és ahol kutyús*); idegenszerű beszéd (*ágy raóaszál szábben bászél*); prozódia miatt nyújtás vagy rövidítés, azaz verstani kényszer (*keszeg teremtés, izgága kissé, pravda, hogy is ne! / A tejbegyűjtő az élettársa, mindenki isme*’); archaikus forma (*ostorlámboá, tromboá* szavak → a Halotti Beszéd archaizmusára utalnak); hangulatkifejezés (*hhhojh, bár állandóan napsütés volna*); játékos torzítás (*Taube,*

taube táva szánk, / Mind bekaptya nagytatánk). Intertextuális hangalakzatokként (vö. Plett 2000) a szövegköziség, azaz különböző szövegek közötti kapcsolatok megteremtésében is fontos szerepük van (*itt van az ősz itt van ujjé / s szép mint mindig énekem*).

A hangalakzatok funkcióit igaznak érezhetjük a Parti Nagy Lajos-i verseskötetekben előforduló különleges nyelvi formákra. A felsoroltakon kívül azok a funkciók a leginkább jellemzők a költői nyelvhasználatra, amelyek valamennyi hangalakzatát meghatározzák:

a) Jelentéssűrítés, egy szóalakban különböző fogalmi tartalmak összekapcsolása (*megányi boldog csigajaj, / szemháját ha felcsigaházza* → a *csigaház* és *felcsigáz* szavak jelentéseinek egy szóalakban való egyesítése; *De mert a forma kényszer, lomha földi / Szonettbe fogja, mint ez alkalommal / Hogy mégse hulljon hulltán szanaszép* → a hangalakzat azt érzékelteti, hogy a szétesettségben, a zürzavarban is van, ami szép lehet, vagyis a költő egy szóalakban egyesít jelentéseket).

b) Meghökkenés, kreativitás kifejezése, a normatív helyesírási szabályoktól való szándékos elszakadás (*szalad velem egy főnövér / a szentmihály lován; Receptet a sors mint az tsiga, / Szorvát kitola*), illetve különböző nyelvekből származó szavak, szóelemek keverése (*Könnýgúny, csókfanyar, liedérc; deresh fején halas*).

A költő szövegeinek a hangalakzatokként értelmezett nyelvi jelenségeire különösen igaz, hogy ezek mint evokatív formák rávilágítanak a nyelvben rejlő lehetőségekre, különféle beszédmódokat imitálhatnak, hatással vannak a szöveghelyek szintaktikai és szemantikai jellemzőire is, valamint kitágítják a jelentéslehetőségeket. A Parti Nagy Lajos-i írásmódnak talán éppen az a célja, hogy ahelyett, hogy az író különféle formai, szerkezeti jegyek által irányítaná a figyelmet, inkább felértékeli olvasójának befogadói szerepét, és rábízza a jelentéslehetőségek közül a neki leginkább tetszőnek a kiválasztását. Az olvasás során a versértelem megalkotásának csak a képzelet szabhat határt, ugyanis a különleges szavak szövegbe építettségéből kinövő alkalmi asszociációk összetett, bonyolult, de ugyanakkor szabad és érzelemdús versvilágot bontakoztatnak ki. Az olvasó számára állandóan nyitott versvilág mindig tartogathat újabb értelmezéseket, különleges jelentéstartalmakat, szabad képzettársításokat, amelyek igazán értékessé és egyedülállóvá teszik Parti Nagy stílusát.

Forrás

Parti Nagy Lajos (1990): *Szóadalovaglás – mintamondatok nulla –*. Pécs: Jelenkor.
 Parti Nagy Lajos (1995): *Esti kréta*. Pécs: Jelenkor.

Irodalom

Angyalosi Gergely (1991): Parti Nagy Lajos: Szóadalovaglás. *Kritika* 3, 42.
 Arisztotelész (1994): *Poétika*. Fordította Sarkady János. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
 Domonkosi Ágnes (2008): Az alakzatok szöveg- és stílussteremtő szerepe Parti Nagy Lajos költészetében. In: Szathmári István (szerk.): *Az alakzatok világa 20*. Budapest: Tinta.
 ÉKsz.² = Pusztai Ferenc (főszerk.) (2003): *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: Akadémiai.
 ÉrtSz. = A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete (szerk.) (1959–1962): *A magyar nyelv értelmező szótára*. I–VII. Budapest: Akadémiai.

- Fónagy Iván (1975): Gondolatalakzat. In: Király István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon III.* Budapest: Akadémiai, 637–641.
- Mészáros Sándor (1990): Fragminták – belülről. Parti Nagy Lajos költészetéről. *Alföld* 5, 45–50.
- Németh Zoltán (2006): *Parti Nagy Lajos*. Pozsony: Kalligram.
- Pávai István (2005): A Cserebogár-nóta népköltészeti és népzenei vonatkozásai. In: Szemerényi Ágnes (szerk.): *Folklór a magyar művelődéstörténetben. Folklór és irodalom*. Budapest: Akadémiai, 288–303.
- Plett, Heinrich (2000): *Systematische Rhetorik*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Quintilianus, Marcus Fabius (2008): *Szónoklattan (Institutio oratoria)*. Adamik Tamás fordította és a jegyzeteket összeállította. Pozsony: Kalligram.
- Robrieux, Jean-Jacques (2000): *Rhétorique et argumentation*. Paris: Nathan Université.
- Szabó G. Zoltán & Szörényi László (1988): *Kis magyar retorika*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Szathmári István (2011): Az alakzatok rendszerezéséről. *Anyanyelv-pedagógia 1* (a Magyar Nyelvtudományi Társaság Magyartanári Tagozatának internetes lektorált szakfolyóirata). <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=309>
- Szikszaíné Nagy Irma (2008): Hangalakzat. In: Szathmári István (főszerk.): *Alakzatlexikon. A retorikai-stilisztikai alakzatok kézikönyve*. Budapest: Tinta, 259–260.
- Szikszaíné Nagy Irma (2007): *Magyar stilisztika*. Budapest: Osiris.
- TESz. = Benkő Loránd (főszerk.) (1967–1984): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Budapest: Akadémiai.
- Thomka Beáta (1993): (Hang)(vételek). (Parti Nagy Lajos: Szóadalovaglás) In: uő: *Áttetsző könyvtár*. Pécs: Jelenkor, 97–106.
- ÚMTsz. = B. Lőrinczy Éva & Hosszú Ferenc (szerk.) (1979–2010): *Új Magyar Tájszótár*. Budapest: Akadémiai.

Kazamér Éva
Debreceni Egyetem
Magyar Nyelvtudományi Tanszék
H-4010 Debrecen
Pf. 54
eva.kazamer@gmail.com